

Една от основните задачи на съвременния учител е да направи четенето продуктивно. То не е само предмет, който детето трябва успешно да овладее, но е и предметът, чрез който то ще усвоява знания и по други учебни дисциплини.

Четенето включва широк диапазон от умения, които структурират цялостната система на тази компетентност. То изисква както умения за установяване на факти в конкретна писмена форма, така и умения за интерпретиране на тези факти с различна дълбочина на зададения в текста смисъл. За постигането на това от учениците в начален етап на образование се изисква да умеят да откриват определена информация от текста и основавайки се на собствения си досегашен опит, да разберат прочетеното и да направят една или друга интерпретация. По този начин се предоставя възможност на „всяко едно дете да трансформира всеки отделен момент от своя живот в момент на учене, споделяне и реализация, за придобиване на необходими знания, умения и компетентности, които да му гарантират успех в неговото бъдещо развитие“ (Buzov 2019, 387).

Четенето (с разбиране) включва три основополагащи етапа: възприемане, разбиране и тълкуване на текста. Първият етап предполага декодиране на графичните знаци. Вторият етап е свързан с разбиране значението на всички думи в прочетения текст, а третият включва способността за откриване на основната идея, определяне на основните моменти, организиране на идеите, сравняване, обобщаване и оценяване на събитията, фактите и резултатите.

В днешно време функционалната грамотност е необходимо условие за добра социална и трудова реализация. Тя включва: правилно и гладко четене, добро ниво на разбиране на текста, умение да се правят съждения и изводи на базата на прочетеното, да се отнася новопридобитата информация към предишното знание и всичко това да се използва в ежедневието за справяне с всяка задача и повишаване качеството на живот на конкретния човек. За съжаление, проучванията показват, че голям процент от учениците и младите хора в България са функционално неграмотни.

Причините за трудното разбиране на текст са няколко. Една от тях е техниката на четене. Децата, притежаващи добра четивна техника, в повечето случаи демонстрират по-високо ниво на разбиране на прочетеното. Ако техниката на четене е лоша, цялото или почти цялото внимание на четящия е съсредоточено в декодиране на думите, а разбирането на текста остава на заден план. Една неправилно прочетена дума и липсата на умение да се открояват смисловите части на изречението, може да се окажат фатални за разбирането и тълкуването на текста. Друга причина е четивността на текста. Тя се определя от характера на думите, които преобладават в него. Ако текстът не е подходящо подбран и не отговаря на възрастовите особености на учениците, той създава проблеми при разбирането му. Друга важна причина за трудностите при разбиране на текста

може да се окаже и речникът на ученика. Обучаваните четат малко странична литература и това се отразява на речниковия им запас, който най-често е беден. Много ограничени са и синонимният и антонимният запас от думи в речника на подрастващите. Това пречи на учениците и ограничава възможностите им за разбиране и интерпретиране на прочетеното.

Тук идва ролята на учителите. За да помогнат на децата в справянето с тези трудности, те трябва да прилагат различни средства, за да провокират интерес и желание у учениците да четат. Да им представят и различни стратегии и техники, които да развият и подобрят уменията им за четене (с разбиране).

Изграждането на механизмите на четене изисква не само време, но и адекватна подкрепа на всеки ученик според индивидуалните му потребности. Съществуват различни стратегии за четене с разбиране. Те представляват един вид план, който добрият читател следва, за да разбере смисъла на текста, който чете. Ако децата се научат как да използват тези стратегии самостоятелно, това ще им помогне да станат целенасочени, активни читатели, които да разбират добре прочетеното и да изпитват удоволствие от четенето. Учителят е този, който трябва да покаже на децата начините, по които те могат да подобрят нивото на разбиране при четене. С времето и с натрупания четивен опит всеки ученик сам ще може да подбира стратегиите, които в най-голяма степен отговарят на неговите специфични потребности. Стратегиите могат да се използват самостоятелно или в комбинации в зависимост от сложността на текста, целта на четенето и уменията на четящия. Има стратегии, които се прилагат преди началото на четенето, целящи да подготвят читателя за работата с текста; стратегии, приложими в хода на самото четене и стратегии за критично осмисляне на текста, след като той е вече прочетен.

При работата над развитието на уменията на учениците за разбиране на прочетеното неминуемо възниква въпросът по какъв начин да предизвикаме и запазим интереса у учениците да четат – да четат с разбиране, и то с желание и без принуда. Отговорът на този въпрос се крие в приложението на интерактивното обучение и умелото съчетаване на традиционните и интерактивните методи и техники, защото „съвременето налага различно от традиционното обучение, при което да се зачитат различните видове учене и учебният процес да се основава на правото на всеки да изразява своята уникалност, тъй като всеки има различен когнитивен профил“ (Penkova 2020, 290). Доказано е, че „процесът на обучение е най-ефективен, ако детето е внимателно и активно, а не когато е затрупано с информация, която трябва да получи наготово от учителя“ (Petrov 2019, 127).

Интерактивното обучение е обучение, основаващо се на взаимодействието на учениците с учебната среда, която служи като област, в която се усвоява опитът. Ученикът е пълноправен участник в учебния процес и неговият опит служи за основен източник на учебно знание. Учителят не дава готови знания,

а подбужда учениците към самостоятелно търсене на решение. Интерактивността в обучението на учениците пробужда потребност за активно участие в учебната дейност. В резултат на това ученето протича в условия на психически комфорт и генерира творчески заряд.

Интерактивното обучение е един от начините за насърчаване на грамотността и четенето при учениците в началния етап на основната образователна степен. Интерактивната образователна среда изгражда конструктивна мотивация за учене. Учителят влиза в ролята на създател на подходяща образователна среда и на наставник, който съветва и подкрепя инициативността в ученето и осигурява обратна връзка. Учениците са активна страна в процеса на обучение. „Чрез формиране и затвърждаване на положителна мотивация за учене учениците стават активни партньори на преподавателя в учебния процес“ (Penkova 2019, 41). Интерактивното обучение е преди всичко диалогово обучение, в чийто ход се осъществява взаимодействието между учителя и ученика.

Интерактивни са методите, основани на едновременно получаване на знания, формирането на умения и изграждането на нагласи. Тези методи целят повече и по-качествени взаимодействия между участниците в процеса на обучение. Това дава възможност за личностно развитие на учениците на основата на съпреживяване, диалог, анализ и вземане на решения. Интерактивните техники и методи помагат да се изгради една нова образователна действителност, основана на съвместното търсене, обсъждане и намиране на решения. Интерактивните методи подпомагат успешното усвояване на учебното съдържание.

Прилагането на интерактивните методи на обучение в часовете по български език и литература допринася и за формирането у учениците на умения за четене (с разбиране) на различни видове текстове. Съдейства за постигането на добро равнище на базова грамотност. В последните години има нужда от въвеждането на нови форми и методи на обучение в училищното образование. Несъмнено в съвременните условия на бързо променящи се изисквания и потребности на учениците традиционните методи и форми на работа не са достатъчно ефективни, особено предвид относително пасивното място, което те отреждат на ученика в образователния процес. Разнообразните интерактивни методи и техники на обучение са надеждна форма за повишаване на успеваемостта на обучаваните. Тези методи и техники стимулират учениците към четене на различни литературни произведения, формират и поддържат интереса им към четенето.

Според Нели Иванова най-подходящите интерактивни методи за деца в начална училищна възраст са:

- самостоятелна творческа задача – най-често се прилага за съчиняване на текст по предложена опора с цел формиране на комуникативноречеви умения;
- ролеви игри – изразяват се в четене по роли, драматизация или трансформиращ прераказ;

- разговор по определена тема;
- разказ;
- словесно-логическа задача за подвеждане на видови към родови понятия в урока по литература;

- автодидактични игри;
- асоциативен облак във връзка с качествата на литературен герой и т.н.

Вид интерактивни методи, прилагани в обучението на ученици, са ситуационните интерактивни методи. Те заемат важно място в учебния процес. Използват се за получаване на обратна връзка, за формиране на умения и навици, за затвърдяване на знанията и уменията. Средство за прилагане на тези методи е играта. Тя е вид симулация, изискваща активно участие, което позволява приложение на усвоените знания. При нея се имитира реална дейност в една или друга изкуствено създадена ситуация. Участниците или изпълняват определени роли, или са активни зрители (жури).

Дидактичните игри, приложими в обучението по български език и литература, имат развиващ характер. Проучвайки научни източници на информация, избрах да представя често прилагани дидактични игри, които могат умело да се приложат за създаване на интерес към четенето.

- „Познай, прочети и разкажи“ – на учениците се дава възможност да разпознаят по илюстративен материал изучаван автор, в рамките на няколко минути да прочетат част от неговата биография, да потърсят в текста конкретни факти и да ги интерпретират.

- „Подреди, прочети и разкажи“ – учениците подреждат пъзел, изобразяващ изучен литературен герой, разпознават го и като използват литературното произведение и прилагат умения за четене с разбиране, отговарят на конкретни литературни въпроси. Въпросите целят прилагане на уменията за интерпретиране на конкретни факти с различна дълбочина на зададения в текста смисъл. От учениците се очаква както да могат да открият непосредствена информация от текста, така и да се основат на собствения си опит, за да разберат прочетеното и да направят една или друга интерпретация.

- „Малки писатели“ – при нея учителят назовава темата на произведението, което ще се „пише“. Той измисля първото изречение. След това дете съставя следващото изречение, свързано по смисъл с предходното, и т.н., докато повече деца вземат участие. Така се съчинява текст. Творците на приказката са наречени писатели. Учителят написва приказката, оформя я и я поставя на видно място – да се знае, че приказката е сътворена от децата от класа. Задължително се вписват имената на „малките писатели“. Целта е да се провокира творческото мислене на децата.

- „От коя приказка съм?“ – разказва се определена част от приказка. Учениците трябва да познаят от коя приказка е, след това да се опитат да я преразкажат по илюстрации, да си припомнят героите и да определят техните характеристики.

ки. Задачите са по групи, които сами са избрали своя говорител. По този начин обучаваните свикват да работят в екип и да ценят качествата на съучениците си.

– „Комикс на приказка“ – комиксът представлява важна среда, където изобразителното изкуство и литературата се обединяват, за да се получи едно зрительно и емоционално наситено преживяване. Работата по създаване на комикс към приказка е активна форма на учене. Тя съчетава различни дейности, които са свързани непосредствено с художествения текст и с изграждането на лично виждане и отношение въз основа на задълбоченото му проучване. Технологията „Комикс на приказка“ с разнообразните си дейности и модерния си инструментариум; с преобладаващия творчески характер на задачите, създава у учениците усещане за свобода и гласувано доверие. Крайният продукт онагледява положените усилия и поражда чувство на удовлетворение, което силно проличава при презентирането му. Тази технология гарантира пълноценна личностна изява, а това стимулира и мотивира участието в учебния процес.

Задачата за създаване на комикс предполага също използването на интерактивни форми, като работа в група или в екип. Предварителното разглеждане на различни видове комикси с разнообразно съдържание, спонтанното колективно обсъждане (чрез техниката „Мозъчна атака“) на заглавия на комикси, разделянето на учениците на малки групи и провеждането на дискусии във връзка с предстоящата дейност, изготвянето в групите на план за създаване на комикс съдействат за подготовката на децата за сътворяване на собствен комикс. В тяхна помощ при осъществяването на крайния продукт идват съвременните компютърни технологии – приложими както в процеса на изготвянето на комикса, така и при неговото презентиране.

Представените дидактични игри могат да се променят, обогатяват и прилагат творчески, за да се насърчи четенето (с разбиране). Начинът на приложението им ще зависи от нуждите и възможностите на обучаваните.

Ефективна педагогическа технология, прилагана при обучението на учениците да четат (с разбиране) и да решават проблеми, е техниката „Кубчето на Блум“. На всяка страна от кубчето е написана насока:

- Прочети
- Обясни
- Кажы
- Предложи
- Измисли
- Направи

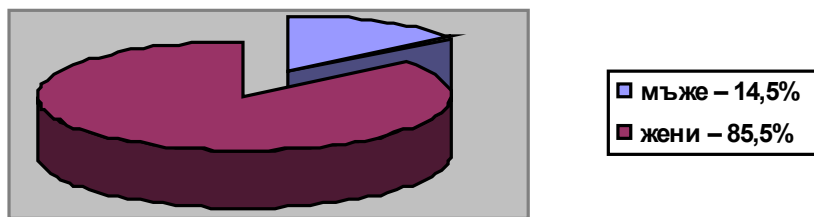
Учителят или ученик хвърля кубчето. След това учителят формулира въпрос към изучавания учебен материал в тази насока, която е написана върху видимата страна на кубчето. На въпроса, започващ с думата „Кажы...“, съответства репродуктивното ниво, т.е. простото възпроизвеждане на знанието. На въпросите, започващи с думата „Защо...“, съответства така нареченото

процесуално знание. В този случай ученикът е длъжен да търси причинно-следствените връзки, да описва процесите, които се случват. Отговаряйки на поръчението „Обясни...“, участникът в играта използва понятия и принципи от урока в нова ситуация, прилага овладените знания, закони и теории в конкретна практическа ситуация, демонстрира правилно приложение на методите или принципите на практика. Думите „Предложи...“, „Измисли...“ и „Създай...“ са свързани с активната мисловна дейност на обучавания. Той открива скритите връзки, анализира приликите и разликите между фактите и търси причинно-следствените връзки, анализира, оценява значимостта и важността на информацията, използва знанията, придобити по различните учебни предмети. Прави изводи на базата на наличните данни. Възможни са два начина за използване на метода: учителят задава въпросите или ученикът формулира въпроси и посочва кой съученик да отговори. Важно е да се отбележи, че не е толкова лесно, да се отговори на въпросите от репродуктивен характер, но още по-трудно е да се формулират такива въпроси.

Представените методи и техники нямат претенция за обхващане на всички възможни варианти за мотивиране на интереса към четенето у малките ученици. Представените решения са част от богатата палитра от методи и техники, приложими с цел мотивация, защото „с положителна мотивация се постига задълбочено усвояване на учебния материал“ (Penkova 2018, 106).

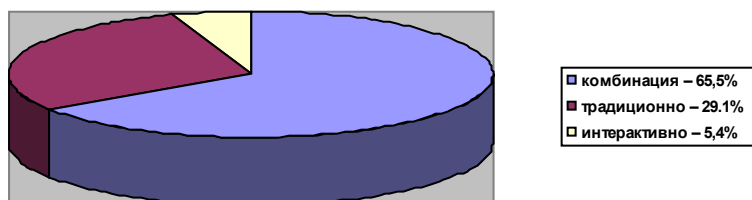
За да се проучи степента на използване на интерактивните методи и техники в обучението по български език и литература (в частност в часовете по четене) с цел насърчаване на грамотността и желанието за четене, се проведе и анкетно проучване. Резултатите от него са оптимистични. Те доказват предимствата на интерактивните методи и положителното им влияние върху развитието на грамотността и желанието за четене при учениците в началния етап на основната образователна степен.

В анкетата участват 40 начални учители от област Ловеч и област Плевен. 85,5 % от анкетираните са жени, а 14,5 % – мъже (фиг. 1). Изследването се проведе в периода декември 2019 – януари 2020 година. Без претенции за изчерпателност, следва представяне на обобщените резултати от проведеното анкетно проучване.

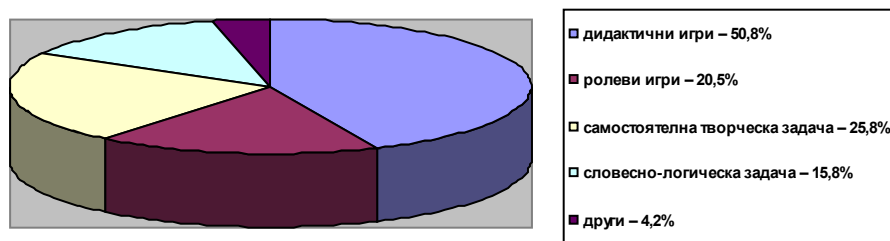
Фигура 1. Респонденти – пол

На въпроса „Какъв вид обучение предпочитате?“ повечето от анкетираните учители избират комбинацията между традиционно и интерактивно обучение – 65,5% от анкетираните. Само на традиционното обучение залагат 29,1%, а 5,4% от респондентите разчитат само на интерактивното обучение (фиг. 2). Това доказва, че българските учители са готови да експериментират и да прилагат в работата си иновации, които биха довели до повишаване качеството на образователния процес, но не отричат и традиционното обучение. Търсят оптималното съчетаване на традицията и иновациите в преподаването. Данните са визуализирани в следващата диаграма.

Фигура 2. Мнение – респонденти, първи въпрос

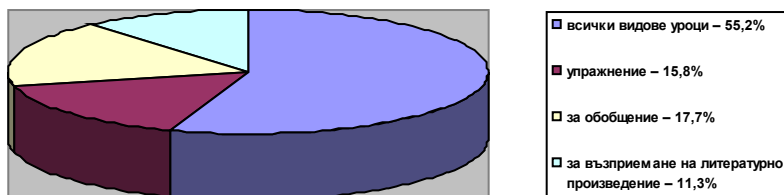
На въпроса „Кои интерактивни методи и техники използвате най-често в часовете по четене?“ (фиг. 3) анкетираните отговарят, както следва: 50,8% – дидактични игри; 20,5% – ролеви игри; 25,8% – самостоятелна творческа задача; 15,8% – словесно-логическа задача; 4,2% посочват други методи и техники. Резултатите, онагледени във фиг. 3, показват разнообразие от методи, които началният учител използва в работата си с учениците. Това доказва, че има вече създадена интерактивна среда, в която ученици и учители взаимодействат успешно.

Фигура 3. Мнение – респонденти, втори въпрос

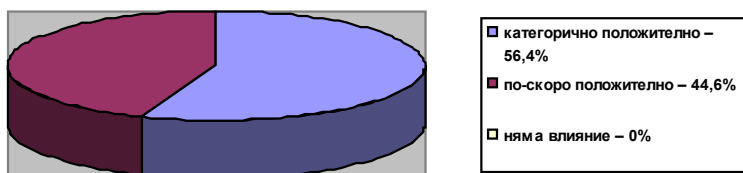
На въпроса „В кой вид уроци по четене най-често използвате интерактивни методи?“ (фиг. 4) най-голям процент учители отговарят във всички видове уроци – 55,2%. 15,8% използват интерактивните методи в уроците за упраж-

нение; 17,7% – в уроците за обобщение, а 11,3% – в уроците за възприемане на литературно произведение. Резултатите доказват, че началният учител намира за полезна употребата на интерактивни методи във всички видове уроци по четене.

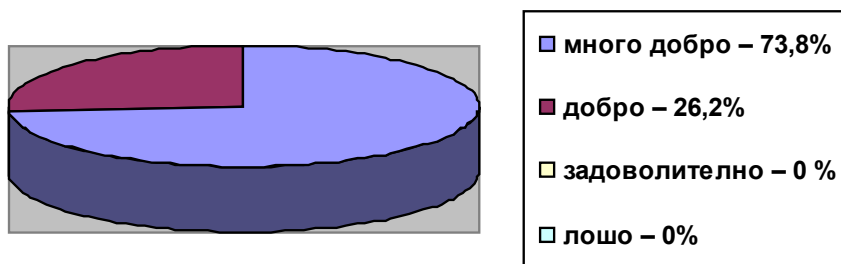
Фигура 4. Мнение – респонденти, трети въпрос

Резултатите, показани на фиг. 5, отразяват мнението на анкетираните учители относно влиянието на интерактивните методи в процеса на обучение – 56,4 % смятат, че употребата им категорично подобрява образователния процес, а 44,6% определят използването на методите с по-скоро положително влияние. Данните доказват, че началният учител оценява положително влиянието на интерактивните методи върху личността на ученика.

Фигура 5. Мнение – респонденти, четвърти въпрос

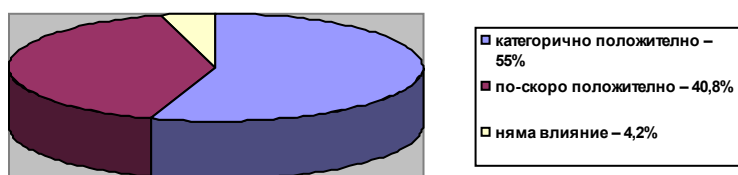
На въпроса „Как оценявате приемането на интерактивните методи от учениците?“ (фиг. 6) по-голям процент от анкетираните (73,8%) отчитат „много

Фигура 6. Мнение – респонденти, пети въпрос

добро“ отношение, а 26,2% отговарят „добро“. Резултатите, представени във фиг. 6, показват степента на приемане на интерактивните методи от учениците. Те доказват и необходимостта от честото им прилагане.

На последния въпрос – „Как оценявате влиянието на интерактивните методи и техники върху грамотността и желанието за четене на учениците?“ (фиг. 7), по-голяма част от анкетираните са категорични относно положителното влияние на интерактивните методи и техники (55%). 40,8% отговарят, че влиянието им е по-скоро положително, а едва 4,2% отбелязват, че тези методи нямат влияние върху грамотността на обучаваните.

Фигура 7. Мнение – респонденти, шести въпрос

Резултатите от проведеното проучване показват, че началният учител използва често, в различни видове уроци разнообразни интерактивни методи и техники, които имат положително влияние върху ученика и подпомагат процеса на огромяването му. Анализът на резултатите доказва и доброто приемане на интерактивните методи от самите ученици.

Може да се обобщи, че интерактивността е инструмент, който прави учебната среда по-възбуждаваща и по-интересна. Интерактивните методи и техники са едно от средствата за насърчаване на грамотността и четенето (с разбиране) при учениците в началния етап на основната образователна степен. Добрият баланс между традиционно и нетрадиционно обучение е предпоставка за постигането на добри резултати, защото учебният процес е най-ефективен, когато се разнообразява.

В заключение, грамотността е фундаментално човешко право и е основен фактор за личен и обществен просперитет. Тя е от решаващо значение за способността на човека да се развива като личност, да се учи през целия живот и да участва пълноценно в обществото. Началният етап на основната образователна степен е ключов по отношение на грамотността. Четенето (с разбиране) е компонент на грамотността и неговото умение се формира още в началния етап на основното образование. Тогава се усвоява четенето-декодиране и се изгражда нуждата от употребата му. От това зависят честотата и увереността на неговото практикуване в свободното време на детето. Ролята на учителя е да задържи този интерес и да разкрие на учениците разнообразието от цели, теми, видове текстове, източници на информация за четене.

Използването на интерактивните методи в обучението по български език и литература в I – IV клас помага за насърчаване на грамотността и желанието за четене при учениците. Умелото съчетаване на традиционните и интерактивните методи е стъпка към успешното ограмотяване на малките ученици.

ЛИТЕРАТУРА

- Бузов, Е., 2019. Образование 4.0. – трансверсални проекции на образователно направление „Конструирание и технологии в предучилищното образование. Сборник с доклади от международна научна конференция „Педагогическото образование – традиции и съвременност“. Съст. М. Михова, В. Търново: Ай анд Би, 379 – 387.
- Гюрова, В. и кол., 2006. *Интерактивността в учебния процес (или за рибаря, рибките и риболова)*, Европрес, С.
- Иванова, Н., 2007. *Съвременното обучение по български език и литература в началния етап на образование. Част втора*. София: Образование.
- Пенкова, Р., 2020. Професионална компетентност на педагогическия специалист за организиране на празници в училище. *Сборник с доклади от международна научна конференция „Педагогическото образование – традиции и съвременност“*. Съст. М. Михова, В. Търново: Ай анд Би, 290 – 295.
- Пенкова, Р., 2019. Актуалност и значимост на анимативния подход във формално и неформално обучение сп. *Училищен счетоводител*, редактор Явор Стамболиев, бр. 8 – 9, 37 – 43.
- Пенкова, Р., 2018. *Иновационна педагогическа технология за възприемане и интерпретиране на кратките фолклорни и литературни жанрове в условията на формално и неформално обучение*, Пловдив: Астарта.
- Петров, В., 2019. Информационни и комуникационни технологии в музикалното образование. *Сборник с доклади от научно-практическа конференция „Актуални политики и практики в образованието“*, Плевен, 122 – 127.

REFERENCES

- Buzov, E., 2019. *Obrazovanie 4.0. – transversalni proektsii na obrazovatelno napravlenie „Konstruirane i tehnologii v preduchilishtnoto obrazovanie. Sbornik s dokladi ot mezhdunarodna nauchna konferentsia „Pedagogicheskoto obrazovanie – traditsii i savremennost“*. Sast. M. Mihova, V. Tarnovo: Ay and Bi, 379 – 387.
- Gyurova, V. i kol., 2006. *Interaktivnostta v uchebnia protses (ili za ribarya, ribkite i ribolova)*, Sofia: Evropres

- Ivanova, N., 2007. *Savremennoto obuchenie po balgarski ezik i literatura v nachalnia etap na obrazovanie. Chast vtora*. Sofia: Obrazovanie.
- Penkova, R., 2020. Profesionalna kompetentnost na pedagogicheskia spetsialist za organizirane na praznitsi v uchilishte. *Sbornik s dokladi ot mezhdunarodna nauchna konferentsia „Pedagogicheskoto obrazovanie – traditsii i savremennost”*. Sast. M. Mihova, V. Tarnovo: Ay and Bi, 290 – 295.
- Penkova, R., 2019. Aktualnost i znachimost na animativnia podhod vav formalno i neformalno obuchenie sp. *Uchilishten schetovoditel* [redaktor Yavor Stamboliev], 8 – 9, 37 – 43.
- Penkova, R., 2018. *Inovatsionna pedagogicheska tehnologia za vazpriemane i interpretirane na kratkite folklorni i literaturni zhanrove v usloviyata na formalno i neformalno obuchenie*, Plovdiv: Astarta.
- Petrov, V., 2019. Informatsionni i komunikatsionni tehnologii v muzikalnoto obrazovanie. *Sbornik s dokladi ot nauchno-prakticheska konferentsia „Aktualni politiki i praktiki v obrazovanieto”*, Pleven, 122 – 127.

ENCOURAGING STUDENTS LITERACY AND READING IN 1ST – 4TH GRADES

Abstract. The article examines the role of reading in the education and development of students. The text presents various techniques to promote literacy and reading in the early stages of primary education and their impact on the students' literary knowledge, skills and competences. Recently, interactive teaching methods have been used to achieve these goals, in addition to traditional methods. Interactivity make the learning environment more exciting and engaging, reducing the difficulty of mastering the language. The use of interactive methods in teaching Bulgarian language and literature in 1st - 4th grades helps foster literacy and reading desire among students. Using interactive techniques and methods in 1st – 4th grades encourages literacy and reading.

Keywords: literacy; reading comprehension; interactive learning

✉ **Dr. Hristina Gergova, Assist. Prof.**

<https://orcid.org/0000-0003-3976-7674>

Pleven College of Education

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

Veliko Tarnovo, Bulgaria

E-mail: h.gergova@ts.uni-vt.bg